

Нотаріальний процесуальний кодекс врегулює процедуру вчинення нотаріальних дій і забезпечить гарантії функціонування нотаріату

І. В. Левченко

*заступник начальника
Головного управління юстиції
у Харківській області*

Правова держава, законодавчо закріплюючи права і свободи за тими чи іншими суб'єктами права, має забезпечити відповідні юридичні гарантії належної їх реалізації, охорони та захисту. У частині 2 статті 3 Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Актуальність теми нашого дослідження також обумовлена прагненням України від перших років незалежності рухатися шляхом побудови правової держави та створити якісно нове суспільство, в якому мають забезпечуватися пріоритети загальнолюдських цінностей. Ключовими кроками на цьому шляху, які, безумовно, сприяли її визнанню іншими державами світу, стали прийняття Конституції України, вступ України до Ради Європи, проведення адміністративної реформи і підготовка до проведення адміністративно-територіальної реформи. При цьому держава та її інституції й далі наполегливо шукають

свій шлях забезпечення неухильного дотримання прав людини і верховенства права [2].

Прийнятий у 1993 році Закон України «Про нотаріат» [3] змінив існуючу до цього часу організаційну структуру побудови нотаріату в Україні. Це поклало початок нотаріальній реформі, метою якої було утворення нотаріату, який значною мірою відповідав змінам в економічному, політичному, правовому, соціальному житті країни. Але сьогодні нотаріат є одним з об'єктів пильної уваги з боку суспільства. В умовах формування в Україні основ правової держави, роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої врегульованості суспільних відносин. Питання щодо регулювання нотаріату в Україні має істотне правове значення, оскільки в нотаріальній практиці постійно виникають проблеми вибору норми, якою слід

керуватися при здійсненні конкретної нотаріальної дії.

Нотаріат повинен створювати належні умови для ефективної реалізації норм права фізичними та юридичними особами, захищати їхні суб'єктивні права і законні інтереси.

Проблемам правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні у своїх публікаціях приділяють увагу як практичні працівники (В. Черниш, Л. Павлова, Ю. Козьяков, Н. Круковес, А. Єрух, М. Дякович та ін.), так і науковці, які займаються дослідженнями проблем нотаріату та нотаріальної діяльності (С. Фурса, Є. Фурса, В. Баранкова, В. Комаров, Л. Падзієвська, С. Пасічник).

У юридичній літературі сформувався певне розуміння сутності правового регулювання, незважаючи на різні підходи щодо його визначення.

Термін «регулювання» походить від латинського слова «regulo» – «правило» та означає «упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось».

Під правовим регулюванням слід розуміти здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення охорони і розвитку.

Існує думка, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин за допомогою норм права та інших правових засобів (актів застосування, договорів тощо).

Таким чином, бачимо майже єдине поняття правового регулювання як сукупності різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюються в інтересах всього суспільства або певного колективу чи особистості, з метою

підпорядкувати поведінку окремих суб'єктів встановленому в суспільстві правопорядку.

Правове регулювання – це певний процес, обумовлений об'єктивними та суб'єктивними чинниками, такими, як: рівень зрілості та стійкості суспільних відносин, рівень соціальної структури суспільства, стан економічного розвитку суспільства, загальний рівень правової культури населення та ін. [9, с. 108].

Метою нотаріальної діяльності є захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб шляхом вчинення нотаріусами передбачених законодавчими актами нотаріальних дій від імені України.

Нотаріат є необхідною складовою частиною правової системи будь-якої держави, що володіє розвинутою економікою і базується на принципах правової держави та визнанні громадянського суспільства. У такій державі функції, які виконуються нотаріусами, об'єктивно необхідні й затребувані, оскільки забезпечення та захист законних прав і свобод людини та громадянина є завданням не лише державних органів і посадових осіб, а й всіх інститутів суспільства та держави [2, с.187].

За допомогою інституту нотаріату держава приймає превентивні заходи, що забезпечують юридичну безпеку в суспільстві, що, у свою чергу, є одним із головних завдань держави і показником його спроможності.

На сьогодні Україна знаходиться на шляху становлення правової держави, тому необхідне внесення певних змін у нормативно-правове регулювання окремих державних органів та установ, у структури органів державної служби. Це стосується й інституту нотаріату. Відбува-

ється поступове його реформування з метою приведення до міжнародних стандартів.

Аналізуючи чинне законодавство, що регулює діяльність нотаріату в Україні, можна спостерігати безліч проблем, зокрема, надзвичайно велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють нотаріальну діяльність, що призводить до випадків дублювання окремих норм, а також наявність великої кількості неузгодженостей та прогалин.

Як відомо, засади організації діяльності, правовий статус, компетенція, відповідальність будь-яких органів та посадових осіб знаходять своє відображення в системі чинного законодавства держави. В Україні найвищу юридичну силу має Основний Закон – Конституція, яка закріплює низку важливих положень, таких, як верховенство права, визнання людини і громадянина найвищою соціальною цінністю, що набуває принципового значення для діяльності інституту нотаріату.

Основні положення діяльності нотаріальних органів і посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, врегульовано Законом України «Про нотаріат», який був прийнятий Верховною Радою України 2 вересня 1993 року і набрав чинності 1 січня 1994 року (далі – Закон) [3].

Здійснивши аналіз Закону, приходимо до висновку, що його загальні норми не в змозі впорядкувати відносини в сфері нотаріату з достатнім обсягом деталізації. Тому вітчизняний законодавець надає досить важливого значення підзаконним нормативним документам, які спрямовані на врегулювання окремих питань нотаріальної діяльності. До них належать Укази Президента Украї-

ни «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 30 грудня 1997 року та «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій» від 10 липня 1998 року.

Ще один орган виконавчої влади, який видає відповідні постанови та розпорядження стосовно окремих питань нотаріальної діяльності – це Кабінет Міністрів України. До основних нормативно-правових актів цього органу належить постанова Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці працівників державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів» від 11 вересня 2007 року № 1123, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату» від 31 серпня 2011 року № 923, постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю» від 22 лютого 1994 року.

Зазначимо, що в правотворчій формі найбільш чітко проявляються повноваження, які надаються тому чи іншому органу для практичної реалізації закріплених за ним функцій щодо регулювання нотаріальної діяльності. На виконання поставлених перед ним завдань щодо забезпечення діяльності нотаріату значну кількість нормативно-правових актів видає Міністерство юстиції України та органи юстиції на місцях [4].

Матеріальні норми нотаріального законодавства містяться у Цивільному, Господарському, Сімейному та інших кодексах України. Здійснення процесуальних дій державними нотаріальними органами регулюються Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвер-

дженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, Правилами ведення нотаріального діловодства, Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, Порядком витрачання, зберігання, обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання та опису і зразка такого бланка тощо [5].

Аналіз вказаної вище нормативної бази дає можливість визначити правові засади професійної нотаріальної діяльності, можливості та процедуру вступу до цієї професії, підготовку та складання обов'язкового кваліфікаційного іспиту, порядок підвищення кваліфікації, умови та оплату праці, а також багато інших організаційних питань діяльності інституту нотаріату. Проте, крім зазначених актів, у своїй професійній діяльності нотаріуси зобов'язані, враховуючи певні обставини та ситуації, використовувати також на рівні вітчизняного законодавства норми міжнародного права, міжнародних договорів та Конвенцій, які ратифіковані Україною.

Одним із видів правового регулювання, яке діє в нашій країні, є підготовка та публікація актів управління у сфері нотаріальної діяльності. Ці акти, як і нормативні акти, характеризуються владністю і підзаконністю, а також вторинністю відносно законів. Як приклад, можна навести наказ про призначення чи звільнення на посаду державного нотаріуса, наказ про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності.

Аналізуючи вказані акти, бачимо, що вони спрямовані на конкретних суб'єктів нотаріальної діяльності

і лише встановлюють або змінюють конкретні адміністративно-нотаріальні правовідносини, а їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав та обов'язків.

Детальний аналіз сучасного законодавства України щодо регулювання нотаріату в Україні свідчить про наявність великої кількості законів, постанов, наказів та підзаконних нормативно-правових актів, які штучно розширюють правову базу, що призводить до дублювання певних норм, утворення колізій з іншими галузями права, і, як не дивно, – прогалин у праві. Це проблема не тільки інституту нотаріату, а й усього сучасного українського законодавства.

Одним із вагомих кроків щодо вдосконалення правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні стало прийняття Концепції реформування органів нотаріату в Україні, затвердженої Міністерством юстиції України від 24 грудня 2010 року, № 3290/5. Вона мала на меті розв'язати найактуальніші організаційні питання нотаріальної діяльності, а також сприяти становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів з метою надання населенню послуг правового і нотаріального характеру відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового й системного реформування українського нотаріату, як інституту поза судового захисту цивільних прав громадян [6].

Окрім цього, вітчизняному законодавцю необхідно, в першу чергу, вдосконалювати існуючу правову базу щодо нотаріальної діяльності з метою усунення наявних розбіжностей, дублювань, нечіткостей та різночитань дефініцій, матеріальних і про-

цесуальних норм, які регулюють інститут нотаріату в нашій державі.

Оскільки Україна обрала Європейський вектор розвитку і докладає усіх зусиль, щоб стати членом Євросоюзу, однією з вимог для членства є приведення вітчизняного законодавства до відповідних стандартів, що дасть змогу максимально зменшити кількісний склад нормативно-правових актів та вдосконалити їх якість. Для цього необхідно існуючу правову базу щодо діяльності нотаріату переглянути, систематизувати і звести у єдиний кодифікований нормативний документ.

Погоджуємося з думкою С. Я. Фурси, що «...аналіз нормативно-правового регулювання організаційної структури інституту нотаріату та процедури вчинення нотаріальних дій дає змогу дійти висновку про необхідність створення Нотаріального кодексу України, а не нового Закону України «Про нотаріат» [7, с. 313].

В. В. Комаров та В. В. Баранкова також вважають, що приймати новий Закон «Про нотаріат» недоцільно, натомість слід прийняти два законодавчі акти: Закон України «Про організацію нотаріату» та Нотаріальний процесуальний кодекс, який врегулює процедуру здійснення заходів щодо вчинення нотаріальних дій і забезпечить гарантії функціонування нотаріату [8, с. 21].

Слід погодитись із висловленими пропозиціями, оскільки на сучасному етапі справді необхідно здійснити реформування законодавства про нотаріат з метою його вдосконалення, усунення дублювань, зменшення кількості підзаконних нормативних актів тощо. Отже, при умові прийняття зазначених нормативно-правових актів зникне необхідність накопичен-

ня та збереження існуючої кількості законодавчих і підзаконних актів, а ґрунтовне узагальнення зменшить їх чисельність, що спростить та вдосконалить ефективність роботи нотаріальних органів з надання нотаріальних послуг в Україні.

Отже, проаналізувавши правову основу регулювання нотаріату в Україні, можна дійти таких висновків:

а) законодавство України щодо регулювання інституту нотаріату можна поділити на певні категорії залежно від того, які питання воно регулює;

б) усі питання щодо нотаріальної діяльності мають врегульовуватись у рамках двох кодексів – Нотаріального та Нотаріального процесуального, які будуть максимально містити в собі вдосконалені та узагальнені норми організації й діяльності нотаріату України;

в) окремої уваги заслуговує розгляд та прийняття Закону «Про організаційні засади діяльності нотаріату України», в якому чітко мають бути визначені поняття нотаріальної діяльності, завдання нотаріату, гарантії нотаріальної діяльності та передбачена відповідальність осіб, які займаються відповідною діяльністю;

г) слід розробити та закріпити на законодавчому рівні морально-етичні та професійні правила поведінки, вимоги щодо знань психології, деонтології, логіки, конфліктології у нотаріальній діяльності з метою покращення надання відповідних нотаріальних послуг;

ґ) необхідно чітко передбачити на законодавчому рівні пенсійне, соціальне забезпечення нотаріусів України і систему оподаткування доходів нотаріусів, враховуючи види нотаріальної діяльності (державну та приватну).

Стаття присвячена особливостям правового регулювання нотаріату в Україні. Звертається увага на необхідність впорядкування діючого законодавства у сфері нотаріату та прийняття нових нормативно-правових актів у цій сфері. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства України про нотаріат.

Ключові слова: нотаріат, нотаріальна діяльність, правове регулювання, нотаріус.

Статья посвящена особенностям правовой регуляции нотариата в Украине. Обращается внимание на необходимость упорядочения действующего законодательства в сфере

нотариата и принятие новых нормативно-правовых актов в этой сфере. Предложено внесение изменений к действующему законодательству Украины о нотариате.

Ключевые слова: нотариат, нотариальная деятельность, правовое регулирование, нотариус.

The article is devoted to the peculiarities of legal regulation of notaries in Ukraine. Attention is drawn to the need to improve the existing legislation in the field of notaries and the adoption of new legal acts in the field. Proposed amendments to existing legislation on notaries Ukraine.

Keywords: notary, notaries, legal regulation, the notary.

Список використаної літератури

1. Конституція України. – Х. : Т-во «Одіссей», 2010. – 48 с.
2. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. – К. : А.С.К., 2001. – 976 с.
3. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 384.
4. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Г. Ю. Гулевська. – Запоріжжя, 2004. – 182 с.
5. Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. №296/5 м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>
6. Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 24.12.2010 р. №3290/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
7. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : А.С.К., 2011. – 690 с.
8. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотариат и нотариальный процесс : учеб. – Харьков : Консум, 2010. – 240 с.
9. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. І. Федорова. – К., 2008. – 212 с.